

Härkälän apinajuttu. Etnografia koulusta nuorten ympäristönä

Tomi Kiilakoski

Tommi Hoikkala & Petri Paju 2013. Apina pulpetissa. Ysiluokan yhteisöllisyys. Helsinki: Gaudeamus. 246 s.

Ai, ai, ai, ai apina. Sosiaalisten roolien ympärikääntäminen on usein kiinnostavaa. Naiseksi pukeutunut mies on perinteinen komiikan lähde. Lapsiksi sonnustautuneiden aikuisten rymyminen synnyttää humoristisen vaikutelman. Sosiaalisen järjestyksen pääläelleen kääntäminen ja tolvanan nimeäminen kuninkaaksi yhden päivän ajaksi luo karnevalistisen tilan, joka samaan aikaan sekä tekee valta-asetelmat naurunalaiseksi että näin tekemällä lujittaa niitä ja varmistaa niiden pysyvyyttä. Hauskan vaikutelman antaa myös se, että jo keski-ikään ylittäneet miehet käyvät ysiluokan uudelleen. Se kiinnostaa ja synnyttää media-näkyvyyttä.

Nuorisotutkijoiden Tommi Hoikkalan ja Petri Pajun yhteisetnografian lähtökohta on tehdä pitkäkestoinen etnografinen kenttäjakso yhdessä ysiluokassa paikkakunnalla, josta he käyttävät pseudonyymia Härkälä. Paju on tehnyt samasta aineistosta vuonna 2011 julkaisun väitöskirjan *Koulua on käytävä* (Nuorisotutkimusseura). Tässä teoksessaan Paju analysoi koulua virallisen ja epävirallisen koulun käsitteitä käyttäen, teoretisoi erilaisia sukupolvimalleja ja luki koulun arkea, luokkahuonetta ja rakenteita oppilaiden toimintakulttuurien näkökulmasta. *Apina pulpetissa* -teos asettuu tämän teoksen sisarteokseksi, jolla on osin erilainen fokus ja joka on akateemisen kirjoittamisen traditioita noudattavasta edeltäjästään poiketen kirjoitettu svengaavalla ja yleistajuisella kielellä.

Kirjoittajat perustelevat valittua tutkimusasetelmaansa tarpeella tuoda Suomeen ajan-kohtaisetnografioita. Etnografian käyttöä he puolustavat menetelmän kyvyllä tuoda esiin tutkittavien kokemuksia asettamalla myös tutkijan ruumiillisesti ja emotionaalisesti osaksi kenttää. Kirjoittajat käyttävät aineistonaan haastatteluja, valokuvia, kenttämuistiinpanoja ja muita dokumentteja. Kirjassa trianguloidaan monin eri tavoin, on kaksi tutkijaa samalla kentällä, on useita menetelmiä, eri analyysitapoja, eri teoreettisia kehyksiä. Valittuna kirjoitustyylinä ei ole niinkään akateemisen rigorööri tutkielma, vaan nuorisotutkimuksellinen sosiaalireportaasi. Wittgensteinia lainaten, kirjoituksessa jätetään rosoiseksi se, mikä on rosoista. Kirjassa on omaksuttu journalistinen etnografian raportoinnin tapa kuvata ennemminkin sitä, miten asiat ovat tutkijoille ilmenneet, kuin ahtaa tulkintaa teoreettiseen kehiköön. Tämä tekee teoksesta rönsyilevän – ja riippuu tietysti lukijasta, kokeeko hän tämän ansiona vai heikkoutena.

Kirja seikkailee vapautuneesti sosiaalityteen eri kentillä, ja kommentoi moniin eri suuntiin. Yhdistävänä tekijänä teoksessa on nuorisotutkimuksellinen kehys, ja kiinnostus nimenomaan nuorten kokemukseen, sukupolvisuhteisiin ja instituution sosiaalisiin rakenteisiin. Kirja ei muodosta eheää synteisiä, enemmänkin erikokoisista kappaleista koostuvan mosaiikkimaisen katsauksen kouluinstituution arkeen, joka on usein itsestään selvää. Vaikka arki on silmien alla, sitä ei näe.

Ryhmä ja vertaisuus

Kasvatustieteen näkökulmasta teoksen tekee kiinnostavaksi siihen valittu näkökulma. Mikä tahansa tutkimus edellyttää joidenkin ilmiöiden sulkeistamista ja joidenkin toisten nostamista esiin. Hoikkala ja Paju sulkeistavat tässä tekstissä opetussuunnitelmat, didaktiikan, oppisisällöt, metakognitiiviset strategiat, oppimistyyliä, opettajien kehitysvaiheet, opettajakulttuurin, koulutuspolitiikan ja muut sellaiset asiat, joista kasvatustiede oman koulukäsitteensä koostaa. Sen sijaan esiin nostetaan kasvatustieteen sulkeistamat nuorten ryhmäsuhteet, instituution koettu arki ja sukupolvien väliset suhteet. Näkökulma kouluun muovautuu näin väistämättä toisenlaiseksi kuin kasvatustieteen valtavirran. Tämä tekee kirjasta kiinnostavan. Mutta pedagogisten johtopäätösten tekemisen kirja jättää lukijalle.

Kirjoittavat arvostelevat kasvatustiedettä siitä, että se ei ole tuottanut moniakaan koulu-etnografioita ja että se on unohtanut kouluun keskeisesti vaikuttavat nuorten ryhmäsuhteet ja vertaisuuden tuottamat paineet. He erottelevat koulusta oman ontologisen tason eli vertaisryhmän, jonka jäseneksi on tultava ja jonka jäsenenä on oltava. Tällä tasolla ”ei näytä olevan aina paljoakaan välitöntä tekemistä koulun virallisen tason toiminnan, siis opetuksen, kanssa”. Ryhmätason, koulun sosiaalisen rakenteen tai ryhmäteemojen unohtaminen on kirjoittajien mukaan merkinnyt sitä, että kasvatustiede on unohtanut koskenniemeläisen didaktiikan perinnön ja sen mukana tajun ryhmäilmiöiden merkityksessä oppilaiden kokeumukselle ja koulunpidolle ylipäätään.

Kirjoittajien mukaan ryhmän läsnäolo tekee koulusta nuorisokulttuurisesti merkittävän tilan. Nuorten tarve tai pakko mukautua osaksi ryhmää kohtaa koulun funktionaalisen erityisyyden ja synnyttää koulusta ajassa, tilassa sekä yksikön elämänkaareissa omaleimaiseksi erottuvan tilan. Kirjoittajat analysoivat kirjassaan esimerkiksi aikakokemusta sekä fyysisen ja sosiaalisen tilan yhteenkietoutumista koulussa, luokan sisäisiä hierarkioita ja tapoja luokitella nuoria, koulua moniammatillisena työyhteisönä ja kasvatuskumppanuutta toteuttavana toimijana, sekä luokkahengen muovautumista ja yhteisöllisyyttä koulussa. Näkökulmat vaihtelevat, kuten kuvauksen teoreettinen tiheyskin. Arjen havainnot elävät kirjassa rinnan teoriavetoisen sosiaaliteoreettisen analyysin kanssa.

Etnografisen menetelmän ansiona on, että se on auttanut kirjoittajia pääsemään osaksi luokkaa, yhdeksi opiskelijaksi muiden joukossa. Näiden kokemusten ja reflektointien pohjalta teoksessa piirtyy esille joukko yksilöitä, jotka käyttäytyvät institutionaalisissa puitteissaan tunnistettavalla tavalla. Kirjoittajien luonnehdinnan mukaan koulussa eivät toimi vain ”yksilöt vaan yksilöt kulttuurisissa rakenteissa”. Tämä tekee havainnoista tunnistettavia, jotakin joihin peilata omia kokemuksia niin oppilaana kuin opettajanakin. Luokan roolit hikareina ja koviksina, luokan epävirallinen vuorovaikutus ja sen sosiaaliset rakenteet piirtyvät esiin tunnistettavalla tavalla.

Kirjoittavat työstävät havaintojaan puhumalla epävirallisesta ja virallisesta koulusta sekä toisaalta kahdesta eri kasvun kehästä, oppilasryhmien vertaisvuorovaikutuksen kehästä sekä opettajien vetämästä pedagogisesta kehästä. Nämä lienevät tulkittavissa kahdeksi eri näkökulmaksi erilaisiin ontologisiin tasoihin koulussa. Kirjoittajat erittelevät eri tavoin, miten nämä kehät asettuvat limittäin, joutuvat ajoittain konfliktiin ja hakeutuvat taas tasapainoon keskenään. Näin tehdessään he tuovat esille, että koulussa kasvussa ja oppimisessa ei ole tietenkään kysymys vain opettamisesta ja oppimisesta, vaan myös vertaisoppimisesta ja ryhmähakuisuudesta. Toisin sanoen, jos koulua tarkastellaan pelkästään formaalin oppimisen näkökulmasta, ei koulua ymmärretä kokonaan.

Paljastamista ynnä palauttamista

Antti Saari on väitöskirjassaan *Kasvatustieteen tiedontahto* esittänyt, että kasvatustieteen historiaa voidaan kuvata prosessina, jossa aika ajoin havahdutaan siihen, että lapsen tai oppimisen olemus on jäänyt pimentoon. Tällöin tieteenala palautetaan peruskysymyksen äärelle. Samalla paljastetaan sitä, mitä on aiemmin jäänyt näkemättä. Pajun ja Hoikkalan-kin teoksen voi katsoa sijoittuvan osaksi paljastamisen ja palauttamisen kehää. Kirjaa voi lukea argumentaationa sen puolesta, että kirja paljastaa vaietun tai kätkeytyn ryhmäluottavuuden koulussa, jota erilaiset didaktiset näkökulmat eivät ole saaneet huomioitua. Vaikka kirjoittajat ovat sulkeistaneet monet kasvatustieteen perinteiset kysymyksenasettelut, voi kirjaa tämän vuoksi pitää kontribuutiona kasvatustieteellisen keskusteluun – yhtenä etnografiana muiden joukossa, toki.

Kirjoittajat eivät ole järin sukupuolisensitiivisiä. Nuorisotutkijoilla on tavanomaista kiinnostua enemmän normista poikkeavista kuin normia noudattavista nuorista – tässäkin kirjassa enemmän sanottavaa on niistä, jotka ovat äänekkäämpiä ja hakeutuvat sidoksiin epävirallisen koulun kanssa. Sosiaalisuus nähdään kirjassa olennaisesti ihmisten välisenä asiana. Latourinsa lukenut ja toimijaverkostoteoriaansa omaksunut lukija hämmästeli, eikö kirjassa liian ongelmattomasti pidetä teknologiaa jonakin sosiaalisen ulkopuolisena sen sijaan, että tarkasteltaisiin tiukemmin, miten materiaallinen ja sosiaalinen tuottavat yhteisöllisyyttä vuorovaikutuksessa keskenään. Ja jos kirjasta odottaa selkeätä teesiä tai kokonaistulkintaa, joutunee pettymään. Kirja tarjoilee useita eri näkökulmia, ja herättää kysymyksiä moneen suuntaan.

Yllä on kuvattu kirjan sisältöä. Sisällön lisäksi myös kirjan muoto herättää ajatuksia. *Apinaa pulpetissa* voi tarkastella kiinnostavana esimerkkinä tavoista reagoida nykyisen tiedejulkaisemisen paineisiin. Vaikka teos on akateemisesti perusteltu, se on kirjoitettu yleis-tajuiseen tapaan ja taitettu nuorekkaasti. Lähdeviitteitä ei käytetä, ja teos välttää sivistyssanoja. Tämä tekee siitä puheenvuoron akateemista yleisöä laajemmalle joukolle, ja lisää tietysti sen kiinnostavuutta. Teos toimii myös evokatiivisesti, tunteita herätellen ja omaelämäkerralliseen pohdintaan rohkaisten. Siksi teosta kannattaakin lukea ja arvioida muilla kuin perinteisen akateemisen tutkimuksen kriteereillä, puheenvuorona ajankohtaiseen keskusteluun tavalla, joka ei verhoa väittämiään tieteen jargonin viitan alle. Tällaisenaan teos on, osin hajanaisena, ajoittain toisteisenakin, tärkeä yritys ottaa haltuun peruskoulun yläkoulua kokonaisuutena - koulun koettuna arkena, koulun ja vanhempien välisenä kasvatuskumppanuutena sekä nuoruuden institutionaalisten maisemien ketjun osana.

FT Tomi Kiilakoski on tutkija Nuorisotutkimusverkostossa. Hän tutkii parhailaan koulun ja nuorisotyön välistä yhteistyötä.